

УДК 343.1 (477)

О. Панасюк, аспірант кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти

В умовах реформування кримінально-процесуального законодавства України актуальним убачається дослідження процесуального статусу суду першої інстанції, зокрема вивчення тих його повноважень, які в теорії кримінального процесу дістали назву дискреційних.

Питання судової дискреції (розсуду) були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців у різних сферах юридичної науки. Це такі вчені, як: А. Барак, А. Т. Бонер, Ю. В. Грачова, Ю. М. Грошевий, М. К. Закурін, О. В. Капліна, М. Коваль, О. А. Папкова, М. А. Погорецький, К. В. Пронін, М. Б. Рісний, О. І. Рарог, О. Я. Рогач, О. І. Сеньків, І. А. Тітко та ін.

Метою цієї статті є дослідження на підставі аналізу поглядів науковців, практиків, зокрема і самих суддів, правової природи, особливостей, підстав, меж судової дискреції (суддівського розсуду) при реалізації судом своїх повноважень у кримінальному судочинстві.

Визначення природи дискреційних повноважень неможливе без аналізу самого терміна «дискреція». З латинської мови *discretio* — це вирішення посадовою особою або державним органом віднесеного до їх компетенції питання на власний розсуд у порядку реалізації дискреційної влади¹. Схоже визначення містить Великий тлумачний словник сучасної української мови: «дискреція» — це вирішення посадовою особою або державним органом якого-небудь питання за власним розсудом; відповідно «дискреційний» — той, що діє за власним розсудом². Юридична енциклопедія, визначаючи поняття дискреційних повноважень, у цілому повторює наведені формулювання, додаючи до

¹ Детальніше про це див.: Закурін М. К. Дискреція – дія на власний розсуд. Поняття та прояв / М. К. Закурін // Вісн. госп. судочинства. – 2009. – № 4. – С. 19.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 298.

них такі ознаки, як: 1) діяти за певних умов та 2) у межах закону¹. Радянський енциклопедичний словник дискреційну владу визначав аналогічним чином², указуючи, що це слово французького походження (від — *discretionnaire*)³, яке означає залежність від особистого розсуду⁴. Таким чином, з наведеного убачається, що дискреційні повноваження ототожнюються із розсудом. Тому, говорячи про дискреційні повноваження суду, практично всі дослідники сходяться на думці про тотожність цього поняття із поняттям «суддівський розсуд». У свою чергу, в семантичному аспекті термін «розсуд» в українській мові має значення «рішення, висновок», «розмірковування, роздум» і навіть — «розум» та «суд»⁵. «Розсуд» відповідає російському «усмотрение» (означає практично те ж, що і в українській мові)⁶ та англійському «discretion» — «свобода дії, обачність, розважливість»⁷.

Учені-правники далекі від однозначного ставлення до феномену судової дискреції: від заперечення існування цього інституту і до обґрунтування його як об'єктивно зумовленої владно-правової закономірності механізму правового регулювання⁸. Також у юридичній науці є чимало визначень означеного поняття. Не зупиняючись детально на окремих дефініціях, зазначимо, що більшість із них зводяться до двох основних груп концепцій: динамічних і статичних.

¹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 2 : Д-Й. – 1999. – С. 195.

² При цьому слід зазначити, що про визнання розсуду саме за суддями нічого сказано не було. Зазначалося, що дискреційна влада – це прерогатива виключно глави держави, уряду або іншої вищої посадової особи. До того ж підкреслювалася особлива винятковість такої влади: «це особливі повноваження, що дають право діяти за власним розсудом, зокрема в надзвичайних обставинах».

³ Поряд із цим в етимологічному словнику російської мови можна знайти характеристику слова «дискреція» як такого, що було вжито вперше в 1705 р. через застосування німецького слова «diskretion» та польського «dyskrecja» (цит. за: Закурін М. К. Указ. праця. – С. 19).

⁴ Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1989. – С. 398.

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1265.

⁶ Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. – М., 1988. – С. 686.

⁷ Цит. за: Сеньків О. І. Плюралізм наукових поглядів на проблематику юридичної природи судового розсуду в адміністративному судочинстві / О. І. Сеньків // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – 2008. – № 42. – С. 323.

⁸ Цит. за: Там само. – С. 322–323.

Таким чином, у поняття судової дискреції (суддівського розсуду) вкладаються два суттєвих елементи: 1) динамічний, що визначає розсуд через призму діяльності суду як інтелектуально-вольову владну діяльність, сутність якої полягає у наданні правозастосувальному суб'єкту у відповідних випадках повноваження вирішувати спірне правове питання, виходячи із цілей та принципів права, інших загальних положень закону, конкретних обставин справи, справедливості тощо; 2) статичний, що розглядає природу розсуду з позицій змісту повноважень суду, що становлять його права та обов'язки, тобто правомочність суду, надану державою¹.

Голова Верховного Суду Ізраїлю Аарон Барак, наприклад, на основі власного досвіду, а також досвіду багатьох інших, зокрема і зарубіжних (США, Великої Британії), суддів визначає суддівський розсуд як повноваження, надане законом судді, який наділений владою обирати між двома чи більше альтернативами, коли кожна з альтернатив є законною. Досить суттєвим при цьому є те, що автор наголошує саме на можливості вибору, а не на свободі, незалежній від будь-яких факторів. Він говорить про те, що розсуд передбачає «скоріше зону можливостей, аніж просто одну позицію»². На те, що поняття «свобода» і «розсуд» не є тотожними і між ними не можна ставити знак рівності, указували й інші автори, наголошуючи при цьому на ряд обставин, які обмежують розсуд правозастосувача. Зважаючи на ці обмежуючі фактори, сам термін «розсуд» набуває умовного й обмеженого характеру³.

Однак можливість суду у виборі певної моделі поведінки при реалізації дискреційних повноважень є навіть не стільки правом (а тим паче — свободою розсуду), скільки обов'язком правозастосовного органу, оскільки: 1) для державно-владного органу в силу спеціально-дозвільного типу правового регулювання будь-яке право є обов'язком діяти у конкретній ситуації, для суду — прийняти єдино правильне рішення за певних умов, обставин, за наявності певної сукупності доказів у справі; 2) обрання іншого варіанта поведінки за тих же умов (фактичних обставин) ставить під сумнів законність такого вибору

¹ Сеньків О. І. Указ. праця. – С. 324–328.

² Барак А. Судейское усмотрение : пер. с англ. / Аарон Барак. – М. : НОРМА, 1999. – С. 13–15.

³ Рагог А. И. Понятие, основание, признаки и значение судейского усмотрения в уголовном праве / А. И. Рагог, Ю. В. Грачева // Государство и право. – 2001. – № 11. – С. 93; Бонер А. Т. Применение закона и судейское усмотрение / А. Т. Бонер // Сов. государство и право. – 1979. – № 6. – С. 35.

і відповідно законність прийнятого рішення, що у кримінальному судочинстві означало б ставлення під сумнів вини (невинуватості) особи; 3) неприпустимість останньої тези обумовлюється вимогою закону щодо законності й обґрунтованості вироку суду (ст. 323 Кримінально-процесуального кодексу України, далі — КПК України).

Так, цілком слушною в зазначеному контексті є позиція Ю. М. Groшевого та С. М. Стахівського про те, що процесуальне рішення слідчого зумовлюється тією сукупністю доказів, якою він володіє на певному етапі розслідування. Указана сукупність доказів перетворює право слідчого вибирати варіант процесуального рішення на обов'язок у певній ситуації обрати конкретне рішення. Саме наявні в арсеналі слідчого докази зобов'язують його прийняти одне з альтернативних процесуальних рішень. І лише воно має бути визнане єдино вірним у цій ситуації, а інші — необґрунтованими¹. Убачається, що не лише можливо, а й правильно, логічно і доцільно буде застосувати цей підхід науковців і щодо правозастосовної діяльності суддів. Із цього приводу російські вчені О. І. Рарог та Ю. В. Грачова зазначали таке: коли закон надає суду право вибору, суд повинен прийняти рішення, що максимально відповідає індивідуальним особливостям конкретного випадку. Таким чином, ознакою суддівського розсуду можна вважати обов'язкове врахування конкретних обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння при здійсненні вибору одного з можливих рішень. Саме тому можливість вибору — це не тільки право, але й обов'язок здійснити вибір так, щоб прийняте рішення найбільше відповідало конкретним особливостям розглядуваної справи².

Окремо слід зупинитися також і на підставах застосування судом дискреційних повноважень. Як слушно зазначають науковці, зокрема М. Б. Рісний, усі підстави розсуду так чи інакше пов'язані з правовою нормою або з фактом її відсутності, тому є правовими за своєю природою. Існування «неправових» підстав розсуду виключається. Така позиція за-слуговує на підтримку, оскільки розсуд, що не базуватиметься на правових підставах, фактично буде не чим іншим, як свавіллям³. Тож, під підстава-

¹ Groшевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. / Ю. М. Groшевий, С. М. Стахівський. – К. : КНТ : Вид. Фурса С. Я., 2006. – С. 78–79.

² Рарог А. И. Понятие, основание, признаки и значение судейского усмотрения в уголовном праве / А. И. Рарог, Ю. В. Грачева // Государство и право. – 2001. – № 11. – С. 94–95.

³ Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. Б. Рісний. – Л., 2006. – С. 82, 84.

ми розсуду пропонується розуміти об'єктивно існуючі елементи правової системи, які безпосередньо зумовлюють можливість вибору одного з юридично дозволених варіантів правозастосовного рішення¹.

Такими «елементами» (підставами) в літературі називають: 1) необхідність застосувати аналогію закону при розгляді та вирішенні справи; 2) необхідність застосовувати альтернативні, ситуаційні або факультативні норми права (найчастіше, це коли в законі використовуються слова «може», «має право» або надано можливість зробити вибір між декількома альтернативними варіантами тощо), зокрема це і норми Особливої частини Кримінального кодексу України, що містять відносно визначені або альтернативні санкції; 3) принципи права як такі; 4) випадки, коли суд стикається із законодавчими колізіями, суперечностями, а також 5) випадки, коли суд стикається із прогалинами в кримінально-процесуальному законодавстві, які він має право і зобов'язаний подолати²; 6) більше того, як окремі підстави застосування дискреційних повноважень у літературі називаються навіть певні особливості самої кримінальної справи, зокрема її особлива складність, неоднозначність висновків, суперечність доказів, коли суд повинен прийняти єдино правильне, законне й обґрунтоване рішення. При цьому суд постає перед проблемою вибору не лише між «законним і незаконним рішенням, а й між декількома рішеннями, коли кожне із них формально відповідає закону». У таких випадках, як правило, насправді дуже складно передбачити, яким повинно бути остаточне рішення у справі. За таких умов дискреція суду може мати вирішальне значення³; 7) окремо слід виділити також

¹ Див.: Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд: до характеристики підстав / М. Б. Рісний // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 36.

² Див.: Берченко Г. В. Особливості застосування дискреційних правових норм / Г. В. Берченко // Проблеми законності: республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 80. – С. 203–205; Папкова О. А. Судебное усмотрение в гражданском процессе и его виды / О. А. Папкова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11, Право. – 1997. – № 3. – С. 103–107; Куфтирев П. Джерела суддівського розсуду: теоретико-правовий аспект / П. Куфтирев // Юрид. Україна. – 2005. – № 10. – С. 8–10, 12; Макаренко А. С. Теоретичні аспекти здійснення суддівського розсуду при призначенні покарання / А. С. Макаренко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2011. – № 6. – С. 45.

³ Див.: Барак А. Судейское усмотрение: пер. с англ. / Аарон Барак. – М.: НОР-МА, 1999. – С. 56–59; Папкова О. А. Судебное усмотрение в гражданском процессе и его виды / О. А. Папкова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11, Право. – 1997. – № 3. – С. 104–105.

ті норми права, що містять оцінні поняття (прикладів норм, що містять останні, чимало, зокрема обов'язок головуючого в судовому засіданні усувати із судового слідства «все те, що не стосується розглядуваної справи», забезпечувати «належний високий рівень судового процесу» — ч. 1 ст. 260 КПК України та ін.). Про те, що оцінні поняття є безперечними підставами суддівського розсуду, свідчать також і соціологічні опитування, проведені в рамках наукового дослідження І. А. Тітком¹. У цьому контексті досить слушною видається думка Ю. М. Грошевого про те, що існування оцінних понять у кримінально-процесуальному праві надає суб'єктам застосування норм права певну свободу в тлумаченні норми. Їх використання, з одного боку, є проявом динамізму права, умовою його пристосування до ситуацій та умов життя, які постійно змінюються, умовою ефективного правозастосування. Вони виконують функцію прив'язки юридичного формалізму до конкретних умов життя. З другого боку, невизначеність змісту норми права значно знижує її інформаційне та ціннісно-орієнтуюче значення, припускає можливість необмеженого розсуду в процесі правозастосування, що може призвести до свавілля з боку правозастосовника, наділеного владними повноваженнями, зловживання владою, порушення принципу законності².

Таким чином, аналізуючи проблему підстав судової дискреції³, можна сказати, що:

- у літературі немає однозначного і вичерпного їх переліку;
- різні науковці не лише вказують на різні підстави (від однієї — до цілого комплексу останніх), а й по-різному можуть характеризувати одну й ту саму.

Усе ж, узагальнюючи різноманітні погляди з цього питання, спробуємо зробити певну класифікацію підстав судового розсуду. При цьому слід урахувати його природу. Як зазначає А. С. Макаренко, суддівський розсуд — це явище складне, що має об'єктивно-суб'єктивну

¹ Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – С. 78, 208.

² Грошевий Ю. М. Проблеми підвищення ефективності застосування норм кримінально-процесуального права / Ю. М. Грошевий // Унів. наук. зап. – 2008. – № 3 (27). – С. 279. Детальніше про оцінні поняття як підставу правозастосовного розсуду див.: Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – С. 78–87; Ботнаренко О. М. Дискреція та оціночні поняття в кримінальному судочинстві / О. М. Ботнаренко // Адвокат. – 2009. – № 4 (103). – С. 18–20.

³ До речі, автори по-різному навіть дають назву цих підстав: «причини», «умови», «джерела» тощо. У межах цього дослідження вважаємо за доцільне послуговуватися саме терміном «підстави судового розсуду (дискреції)».

природу. Воно є об'єктивним, підтвердженим рішеннями, що виносяться у справі, та пов'язане з необхідністю здійснення правосуддя як такого, із функціонуванням у державі судової складової державної влади. Суддівський розсуд — також явище суб'єктивне, безпосередньо пов'язане з особистістю судді як уповноваженої на вирішення справ особи, з його правосвідомістю, правовою культурою, вмінням, кваліфікацією, соціальною та правовою позицією тощо¹. Як слушно зазначає Л. М. Москвич, при дослідженні процесу реалізації повноважень судді необхідно брати до уваги і суб'єктивний аспект: адже реалізує їх людина, яка наділена відповідними соціальними і психофізіологічними характеристиками, що суттєво впливають на процес ухвалення рішення². О. Я. Рогач до суб'єктивних чинників, які так чи інакше впливають на прийняття суддею рішення, відносить: біофізіологічні ознаки (стать, вік, стан здоров'я тощо); інтелектуальні якості, рівень професійної підготовки; соціально-демографічні ознаки (соціальне походження, рівень матеріального забезпечення); психологічні та моральні ознаки (тип нервової організації, моральні переконання, ціннісні орієнтації); емоційно-вольові якості; правосвідомість³. У літературі справедливо зазначається, що внутрішнє переконання включає інтелектуальну, емоційну й вольову сферу, воно у своїй структурі має гносеологічні, психологічні та етичні елементи⁴. Тому вважаємо помилковою позицію тих авторів, які при аналізі підстав дискреції не беруть до уваги суб'єктивні фактори⁵.

¹ Макаренко А. С. Теоретичні аспекти здійснення суддівського розсуду при призначенні покарання / А. С. Макаренко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2011. – № 6. – С. 44.

² Москвич Л. М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. М. Москвич. – Х., 2003. – С. 10.

³ Рогач О. Я. Проблема суддівського розсуду в сучасній практиці правозастосування / О. Я. Рогач // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 3 (101). – С. 92–93. Детальніше про професійну правосвідомість судді у формуванні рішення суду в кримінальному процесі див.: Грошевий Ю. М. Роль професійної правосвідомості судді у формуванні рішення суду: кримінально-процесуальний аспект / Ю. М. Грошевий // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 3 (42). – С. 168–180.

⁴ Погорецький М. А. Власний розсуд у сучасному кримінальному процесі України / М. А. Погорецький // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Вид. присвяч. пам'яті проф. А. Я. Дубинського. – К. : Атіка, 2009. – С. 345.

⁵ Див., наприклад: Куфтирев П. Джерела суддівського розсуду: теоретико-правовий аспект / П. Куфтирев // Юрид. Україна. – 2005. – № 10. – С. 8–14; Рісний М. Правозастосувальний розсуд: до характеристики підстав / М. Рісний // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 26–36; та ін.

З урахуванням вищенаведеного обставини, з якими пов'язується реалізація та які зумовлюють реалізацію дискреційних повноважень суду, тобто підстави дискреції (М. Коваль та О. Сеньків називають їх також одним із найважливіших елементів правового механізму реалізації судового розсуду¹), пропонуємо класифікувати на: 1) об'єктивні; 2) суб'єктивні. У свою чергу, об'єктивні підстави поділяються на: а) фактичні (тобто фактичні обставини справи, підтверджені сукупністю доказів по кримінальній справі, що зумовлюють вибір суддею саме такого, а не іншого рішення); б) юридичні (норми кримінально-процесуального права, причому лише ті з них, що допускають можливість розсуду суду, про що було вказано вище). Слід зазначити, що об'єктивні й суб'єктивні підстави є нерозривно взаємопов'язаними між собою. Так, наприклад, відповідно до ст. 67 КПК України, суд, оцінюючи докази за своїм внутрішнім переконанням, зобов'язаний всебічно, повно й об'єктивно розглянути (дослідити) всі обставини справи в їх сукупності, керуючись законом. Отже, бачимо вказівку на суб'єктивну складову («за своїм внутрішнім переконанням»), фактичну («усі обставини справи в їх сукупності») та юридичну («керуючись законом»). Виключення із цієї формули хоча б одного з елементів є неприпустимим: рішення суду в такому разі буде незаконним та/або необґрунтованим і підлягатиме скасуванню². На необхідність застосовувати розсуд під час оцінки доказів скеровує положення про те, що «ніякі докази для суду... не мають наперед встановленої сили» (ч. 2 ст. 67 КПК України).

До всього зазначеного слід додати ще один досить суттєвий момент. Діяльність судді по застосуванню норм права під час здійснення судового розсуду завжди опосередковується правозастосовним тлумаченням цих норм. На важливість правозастосовного тлумачення у кримінальному процесі вказує О. В. Капліна: правозастосовне тлумачення дає змогу встановити дійсний смисл норм права з метою подальшого їх законного й обґрунтованого застосування, подолання правової невизначеності у змісті норм права; розроблення конкретних рекомендацій та правил тлумачення колізуючих норм дасть змогу подолати колізію; відкриває шлях до тлумачення тих норм права, які підлягають засто-

¹ Коваль М. Механізм реалізації судового розсуду в адміністративному судочинстві / М. Коваль, О. Сеньків // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 7. – С. 64–65.

² Детальніше про це див.: Грошевий Ю. М. До питання про структуру внутрішнього переконання судді у кримінальному судочинстві / Ю. М. Грошевий // Проблеми правознавства : міжвід. наук. зб. – 1975. – Вип. 30. – С. 65–72; Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – С. 145–147.

суванню при подоланні прогалин у правовому регулюванні, правильного тлумачення оцінних понять¹.

Проблема підстав судового розсуду нерозривно пов'язана із проблемою встановлення рамок або меж цього розсуду. Отже, судова дискреція (розсуд) має бути обмежена певними рамками, без яких вона перетворилася б на свавілля суду. Питання щодо критеріїв установлення таких меж та їх конкретні види є одним із найбільш дискусійних питань у теорії, так само як і в практиці кримінального процесу. Так, цікавими щодо цього є позиції міжнародних інституцій. Незважаючи на те, що у рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи вказано, що «судді повинні мати необмежену свободу щодо неупередженого розгляду справ відповідно до законодавства та власного розуміння фактів», а також що «судді повинні мати достатні повноваження та змогу їх здійснювати для виконання своїх обов'язків, підтримання юрисдикції та гідності суду»², все ж європейська правова доктрина висуває ряд вимог до здійснення суддівського розсуду. Так, здійснюючи судочинство, Європейський суд з прав людини (далі — Суд) неодноразово аналізував наявність, межі, спосіб і законність застосування дискреційних повноважень національними органами та їх посадовими особами. У більшості випадків він вирішував справи із застосуванням аналізу меж таких повноважень, їх відповідності принципу верховенства права. Із практики Суду випливає таке: 1) у національному праві має бути засіб юридичного захисту від свавільних втручань органів державної влади у права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Визначення дискреційних повноважень, якими наділені органи державної влади у сфері основоположних прав, у спосіб, що фактично робить ці повноваження необмеженими, суперечило б принципу верховенства права. Відповідно закон має чітко визначати межі повноважень компетентних органів і чітко визначати спосіб їх здійснення, беручи до уваги легітимну мету засобу, який розглядається, щоб гарантувати особі адекватний захист від сва-

¹ Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / О. В. Капліна. – Х., 2009. – С. 5. Детальніше про проблему правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права див.: Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія / О. В. Капліна. – Х. : Право, 2008. – 296 с.

² Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів) // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 12 (124). – С. 37–38.

вільного втручання¹; 2) будь-яка законна підстава для здійснення дискреційних повноважень може створити таку юридичну невизначеність, яка є несумісною з принципом верховенства права, чи зіпсувати саму сутність права²; 3) конкретна норма закону повинна містити достатньо чіткі положення про рамки і характер здійснення відповідних дискреційних повноважень, наданих органам державної влади³.

Отже, критеріями, що обмежували б суддівський розсуд, мають бути: сам закон, передусім норми Конституції, а також КПК України, якими встановлені гарантії захисту прав людини та громадянина; роз'яснення норм кримінально-процесуального права, що дане в актах офіційного тлумачення (рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України з питань роз'яснення відповідних положень); обґрунтування обраного рішення суду сукупністю наявних у справі доказів (фактичних обставин справи), метою та цілями судочинства, інтересами особи, суспільства і держави; вимоги справедливості, обґрунтованості та всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи⁴, а також, безсумнівно, судова практика⁵.

Тільки за таких умов судова дискреція буде виконувати ту позитивну роль, що на неї покладена, та відповідатиме демократичним засадам кримінального судочинства.

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Свято-Михайлівська Парафія проти України» // Закурін М. К. Дискреція – дія на власний розсуд. Поняття та прояв / М. К. Закурін // Вісн. госп. судочинства. – 2009. – № 4. – С. 20, 23.

² Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мюрсел Ерен проти Туреччини» від 7 лютого 2006 р. // Закурін М. К. Дискреція – дія на власний розсуд. Поняття та прояв / М. К. Закурін // Вісн. госп. судочинства. – 2009. – № 4. – С. 20, 23.

³ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мессіна проти Італії (№ 2)». Коментарі Секретаря Суду від 28.09.2000 р. // Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2000. – № 4. – С. 172–176.

⁴ Детальніше про це див.: Рогач О. Я. Проблема суддівського розсуду в сучасній практиці правозастосування / О. Я. Рогач // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 3 (101). – С. 94–96; Коваль М. Механізм реалізації судового розсуду в адміністративно-мудочинстві / М. Коваль, О. Сеньків // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 7. – С. 65–66; Барак А. Судейское усмотрение : пер. с англ. / Аарон Барак. – М. : НОРМА, 1999. – С. 27–39; Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – С. 87.

⁵ Щодо судової практики слід зазначити те, що вона і обмежує, і вказує напрями, скеровує дії судді при обранні рішення по конкретній справі. Орієнтація на неї (саме орієнтація, а не «сліпе наслідування») дає змогу, по-перше, самому судді додатково мотивувати своє рішення з посиланням, наприклад, на правову позицію суду вищої інстанції; по-друге, надати впевненості суб'єктам, чиїх прав, обов'язків та законних інтересів стосується відповідне рішення, у правильності, законності та справедливості останнього.

Панасюк А. Дискреционные полномочия суда в уголовном судопроизводстве Украины: теоретические аспекты

В статье раскрываются сущность и содержание категории «судебная дискреция», определяются природа дискреционных полномочий суда первой инстанции, основания применения судом дискреционных полномочий; предлагается авторская классификация оснований судебного усмотрения. Также обращается внимание на проблему ограничения судебной дискреции, критерии установления таких пределов и их конкретные виды.

Ключевые слова: судебная дискреция, дискреционные полномочия суда, судебское усмотрение, основания судебной дискреции.

Panasiuk O. Discretionary powers of court in criminal proceedings: theoretical aspects

The article reveals the essence and content of the category of judicial discretion, determines the nature of the discretionary powers of the court of first instance, the grounds of application of the court discretion; proposes the author's classification of the grounds of judicial discretion. Also notices the problem of limiting judicial discretion, criteria for setting such limits, and their specific types.

Keywords: judicial discretion, discretionary powers of court, judge's discretion, the grounds of judicial discretion.